

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงแรงบันดาลใจ ปัญหา สาเหตุ บทบาทของ พระสงฆ์ก่อนและหลังสถานการณ์เอดส์ ทศนคติ แนวคิด วิธีการในการดำเนินงานเรื่องเอดส์ ในชุมชนซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการวิจัยดังรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดทฤษฎี

แนวคิดทฤษฎีผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์การวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาซึ่งได้นำมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ใน การดำเนินงานด้านเอดส์ของพระสงฆ์ในส่วนของวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการดำเนิน โครงการ

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งได้นำมาใช้อธิบาย ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานด้านเอดส์กับพระสงฆ์

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทที่จะนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายบทบาทของ พระสงฆ์ในการดำเนินงานด้านเอดส์ในชุมชน

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย ได้นำมาใช้อธิบายบทบาท ของพระสงฆ์ในการดำเนินงานด้านเอดส์ในชุมชน

1.6 แนวคิดเกี่ยวกับโรคเอดส์ ได้นำมาอธิบายถึงลักษณะของโรค และผลกระทบ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ต้องเข้าใจ เพื่อการดำเนินงานที่ถูกต้อง

2. กำหนดแหล่งข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นกลุ่มที่มุ่งให้ได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในลักษณะกรณีศึกษา พระสงฆ์ที่ดำเนินงานเรื่องเอดส์ในชุมชนมาไม่น้อย กว่า 10 ปี จำนวน 5 รูป ประกอบด้วย

1. พระชนวรธน์ เตชปญโญ เจ้าอาวาสวัดหัวริน (ผู้วิจัย) ตำบลทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ทำงานด้านเอดส์ที่ชุมชนบ้านหัวริน
2. พระครูสุนทรธรรมโชติ เจ้าอาวาสวัดจำลอง ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ทำงานด้านเอดส์ที่ชุมชนบ้านจำลอง
3. พระครูสถิตยธรรมภินนุท์ เจ้าอาวาสวัดแม่ฮ่อง ตำบลแม่ก้า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ทำงานด้านเอดส์ที่ชุมชนบ้านแม่ฮ่อง
4. พระครูสมุห์หิรัญญ์ วัดเจดีย์แม่ครัว ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ทำงานด้านเอดส์ที่ชุมชนบ้านเจดีย์แม่ครัว
5. พระอธิการสมหมาย เจ้าอาวาสวัดกิ้วพร้าว ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ทำงานด้านเอดส์ที่ชุมชนบ้านกิ้วพร้าว

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ได้แก่บุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนอย่างถูกต้อง ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น พระภิกษุสามเณรที่พักอาศัยร่วมกันในวัดเดียวกับพระสงฆ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปรวบรวมข้อมูลในชุมชนด้วยตนเอง ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้นประมาณ 6 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2547 ถึงเดือนมีนาคม 2548 โดยได้แบ่งการทำงานออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. การแนะนำตัว และสร้างความสัมพันธ์ และบอกถึงจุดประสงค์ของการวิจัยไปเพื่ออะไร จะเข้ามาเพื่ออะไรบ้างในพื้นที่ที่เลือกเป็นที่ศึกษา โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลคือกลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาโรคเอดส์

2. การเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อให้ได้ข้อมูลบริบทหมู่บ้านจำนวน 4 ครั้ง ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากใครได้บ้าง ในขณะเดียวกันได้ขออนุญาตทำกรณีศึกษา (case study) ซึ่งผู้วิจัยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากพระสงฆ์ทั้ง 4 รูป โดยได้นัดหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์ประวัติ แรงบันดาลใจ แนวคิดวิธีการในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งศึกษาดูเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และทำความรู้จักสมาชิกในกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะผู้นำในแต่ละกลุ่ม ผู้วิจัยได้เข้าไปพบพระสงฆ์ที่เป็นกรณีศึกษา

ตามวัน เวลา ที่นัดหมายพร้อมทั้งได้รับการนำพาไปศึกษาดูการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ และได้สร้างความรู้จักกับสมาชิกแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะผู้นำกลุ่มซึ่งพระสงฆ์จะให้คำแนะนำให้ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการความสะดวกในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อรวบรวมข้อมูลทั่วไปในระยะเวลาทั้งสิ้นประมาณ 2 เดือน

สำหรับการศึกษาชุมชนในระยะที่หนึ่งของผู้วิจัยดำเนินไปด้วยดี แม้ว่าจะมีอุปสรรคบางประการ เช่น ด้วยสถานภาพของการเป็นพระภิกษุสงฆ์ ทำให้ต้องระมัดระวังในการสร้างความรู้จักกับแหล่งข้อมูลที่เป็นเพศหญิง ซึ่งเป็นสมาชิกส่วนใหญ่ในแต่ละกลุ่มและในวัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่นมีข้อกำหนดเรื่องระดับของปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับผู้หญิง ในลักษณะเช่นนี้ผู้วิจัยได้แก้ปัญหาโดยการนำพาญาติซึ่งเป็นเพศชายไปร่วมในการสนทนาคู่ครั้ง และพยายามรักษาระยะที่เหมาะสมในการปฏิสัมพันธ์เพื่อป้องกันคำครหา ขณะเดียวกันในส่วนของผู้วิจัยกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาของพระสงฆ์ โดยเฉพาะผู้นำกลุ่ม เมื่อทราบว่าผู้วิจัยต้องการข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาโครงการของพระสงฆ์ ทำให้เกิดความพยายามในการให้ข้อมูลเฉพาะในด้านบวกที่แสดงให้เห็นถึงสัมฤทธิ์ผลของโครงการฯ ซึ่งเป็นการรักษาภาพลักษณ์ของกลุ่มและชุมชน จึงทำให้ดูเหมือนในระยะแรก ผู้วิจัยใกล้ชิดกับผู้นำกลุ่มมากเกินไป ทำให้ผู้วิจัยเกิดความหวั่นเกรงว่า ในการศึกษาข้อมูลอาจจะไม่ครอบคลุมตามประเด็นที่ต้องการ จึงได้แก้ไขโดยการพยายามสร้างความรู้จักกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มอย่างทั่วถึง พร้อมทั้งเริ่มสร้างความรู้จักกับประชาชนทั่วไปในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลหลังจากที่ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมากขึ้น และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนในช่วงนี้ ผู้วิจัยเดินทางเข้าออกแต่ละชุมชนบ่อยขึ้น และพยายามเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อให้ได้บทบาทของพระสงฆ์ทั้ง 4 รูป จำนวน 4 ครั้ง และใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ตามที่ได้รับการบอกกล่าวเชิญจากบุคคลในชุมชน เช่น งานทอดผ้าป่าสามัคคีของหมู่บ้าน และงานทำบุญถวายสลาก เป็นต้น แต่กระนั้นก็พบว่า ในระยะแรก ๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังรู้สึกเกรงใจที่จะพูดคุยหรือบอกกับผู้วิจัยซึ่งเป็นพระสงฆ์และเป็นคนภายนอกชุมชน และเมื่อผู้วิจัยได้พยายามสร้างความคุ้นเคยด้วยการเยี่ยมเยือนและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบ่อยครั้ง ทำให้ชาวบ้านเกิดความคุ้นเคยมากขึ้น โดยมีการพูดคุยบอกเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้ฟัง รวมทั้งมีการนำเอาปัญหาต่าง ๆ มาปรึกษา เช่น กลุ่มผู้สูงอายุมักพูดคุยปรึกษาเรื่องปัญหาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานหรือปัญหาด้านสุขภาพ เช่นเดียวกับสมาชิกของกลุ่มพัฒนาอาชีพในบางกลุ่มก็เริ่ม

เกิดความคาดหวังว่า ผู้วิจัยน่าจะเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยพัฒนางานของกลุ่มได้ จึงมีการนำปัญหาที่กลุ่มประสบมาปรึกษาโดยเฉพาะปัญหาด้านการตลาด และการพัฒนารูปแบบการผลิต ในลักษณะเช่นนี้ ผู้วิจัยได้พยายามแก้ไขโดยพยายามตอบสนองในขอบเขตที่พึงกระทำ เช่น ร่วมรับฟังปัญหาและพยายามแสดงข้อคิดเห็นที่เป็นกลาง และพยายามไม่ให้กลุ่มเกิดความคาดหวังสูงต่อบทบาทหรือความช่วยเหลือจากผู้วิจัย

นอกจากนั้นปัญหาที่ผู้วิจัยประสบอยู่ในบางชุมชนคือ การที่พระสงฆ์ผู้ให้ข้อมูลบางรูปพยายามบอกกับชาวบ้าน หรือสมาชิกกลุ่ม ตอบคำถามเกี่ยวกับข้อคำถามในการวิจัยเกี่ยวกับสาระและวิธีการถ่ายทอดธรรมะ ดังนั้นในบางครั้งของการพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นธรรมะที่ถ่ายทอดผ่านโครงการพัฒนา จึงเป็นเสมือนการที่สมาชิกกลุ่มที่ให้ข้อมูลพยายามท่องจำถึงเนื้อหาธรรมะเพื่อนำมาตอบคำถาม เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้วิจัยจึงแก้ไขโดยการไม่พยายามซักถามตรงเกี่ยวกับเนื้อหาหรือวิธีการถ่ายทอดธรรมะ แต่ใช้เงื่อนไขของเวลาที่ยาวนานสำหรับการสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลทั้งพระสงฆ์และสมาชิกของแต่ละกลุ่ม ในระหว่างทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งใช้วิธีการพูดคุยสนทนาทั่วไป ในระยะนี้ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้น 2 เดือน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้เวลา 2 เดือน แม้ว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการเก็บรวบรวมในระยะที่สองค่อนข้างมีความสมบูรณ์พอเพียงสำหรับการตอบคำถามในการวิจัย แต่ผู้วิจัยก็ยังคงมีการเดินทางเข้าออกแต่ละชุมชนอยู่เสมอ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลและรักษาสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้ที่อยู่ในสถานภาพของพระและได้มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชนมาบ้าง แต่ต่างกันที่พื้นที่การสร้างความสัมพันธ์ยังมีความจำเป็น เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและมีความคุ้นเคยกับชุมชน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยในหน้าที่และงานที่ทำอยู่ในปัจจุบันเรื่องปัญหาเอดส์กับชุมชนและบุคคลในพื้นที่ เช่น พระที่อยู่ในวัด ผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มเยาวชนภายในชุมชนและชาวบ้านที่เขามีความสัมพันธ์กับวัด การสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นทุนให้ผู้วิจัยได้มีเครื่องมืออีกอันหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าถึงข้อมูลของชุมชนในเชิงลึกได้ และเป็นแรงช่วยนำในการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่การวิจัย

4. การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามีความแม่นยำ เชื่อตรง และมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลโดยนำข้อมูลไปตรวจสอบกับแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และนำข้อมูลทั้งหมดไปตรวจสอบ เพื่อเปรียบเทียบ และหาเหตุผลในการอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ ทั้งนี้โดยใช้วิธีการตรวจสอบด้านข้อมูล โดยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากแหล่งที่มาทั้งด้านเวลา สถานที่ และบุคคล ว่าถ้าต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคล ข้อมูลจะมีความแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งในที่นี้เป็นการตรวจสอบข้อมูลจาก 2 แหล่งข้อมูล คือ แหล่งข้อมูลที่ไม่ใช่ผู้ให้ข้อมูลหลักและแหล่งข้อมูลหลัก และหากพบว่าข้อมูลจากสองแห่งตรงกันมากที่สุด ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษาและมีความลุ่มลึกเพียงพอในการอธิบายแสดงว่าสามารถนำไปใช้ ในขณะที่หากข้อมูลทั้งสองแหล่งขาดความสอดคล้องผู้วิจัยได้พยายามศึกษาจนกระทั่งได้รับคำตอบที่ชัดเจน ดังเช่น กรณีของการตรวจสอบเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ ซึ่งพบว่า บางกรณีศึกษาเสมือนว่า พระสงฆ์กับชาวบ้านให้ข้อมูลไม่สอดคล้องกัน ในลักษณะเช่นนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบ โดยใช้เงื่อนไขช่วงเวลา และเพิ่มจำนวนบุคคลเพื่อการรวบรวมข้อมูลโดยสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปถึงบทบาทของพระสงฆ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการอุปนัยเพื่อการตีความ สร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์การศึกษาที่เป็นรูปธรรมมองเห็นได้ และการใช้แนวคิดเป็นกรอบในการสรุป การตีความ และเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลได้สมบูรณ์ครบถ้วนตามประเด็นที่กำหนด ผู้วิจัยได้แยกแยะข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ตามวัตถุประสงค์ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์โดยการหาความเชื่อมโยงของข้อมูล และนำเสนอโดยการบรรยายและการสรุปเชิงวิเคราะห์ ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

จากนั้นจึงเขียนรายงานการวิจัยโดยสรุปประเด็นการวิจัยใน 2 ประเด็น คือ แรงบันดาลใจของพระสงฆ์ และแนวคิด วิธีการของพระสงฆ์ที่ทำให้พระสงฆ์ทำงานด้านเอดส์กับชุมชน โดยการเชื่อมโยงผลการศึกษาที่ได้รับกับความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา โดยได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ว่าบทบาทของพระสงฆ์ที่ทำงานด้านเอดส์กับชุมชนนั้นเป็นการประยุกต์บทบาทของพระสงฆ์จากบทบาทหลักทางศาสนา อีกทั้งเป็นความคาดหวังจากสังคมชุมชนที่แวดล้อมพระสงฆ์อยู่ ประกอบกับสถานการณ์แวดล้อมของสังคมที่มีปัญหารุมเร้าแตกต่างกัน ทำให้พระสงฆ์แต่ละรูปจำต้องมีบทบาทที่สอดคล้องกับปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาโรคเอดส์ และในช่วงสุดท้ายจะเป็นการเสนอแนะแนวความคิดในการทำงาน

ด้านเอดส์ของพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาและรูปแบบของพระสงฆ์ที่ควรจะเป็นในยุคปัจจุบัน
ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานด้านเอดส์ของพระสงฆ์ประสบความสำเร็จและเพื่อความผาสุกของ
คนในชุมชน